

*О.Є. Проць – здобувач кафедри теорії держави і права
Одеської національної юридичної академії;
науковий керівник – д-р юрид. наук, проф. кафедри теорії держави і права
Одеської національної юридичної академії Н.М. Крестовська*

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Важливим завданням Української держави є захист прав дитини відповідно до міжнародних правових стандартів, закріплених Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права, Конвенцією про права дитини та ін. [1]. За законодавством України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття [2]. Кримінальний кодекс України [3] забезпечує захист прав і законних інтересів дитини шляхом: 1) застосування більш суворих санкцій до осіб, які вчинили злочин проти дитини; 2) встановлення особливостей кримінальної відповідальності і покарання осіб, які вчинили злочин до досягнення 18-річного віку. У Кримінальному кодексі України передбачені злочини проти: новонародженої дитини (ст. 117; ч. 2 ст. 135; ст. 148); малолітніх (п. 2 ч. 2 ст. 115; ч. 1 ст. 135; ч. 2 ст. 136; та ін.); особи, яка не досягла статевої зрілості (ч. 1 ст. 155); дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування (ст. 150); осіб, які не досягли 16-річного віку (ч. 1 ст. 156); неповнолітніх (ч. 3 ст. 120; ч. 3 ст. 130; ч. 2 ст. 133; ст. 137 та ін.); неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на утриманні батьків (ст. 164). Наведений перелік підтверджує, що належний правовий захист забезпечується не усім особам, які не досягли повноліття. Для усунення цього недоліку фахівці пропонують замінити терміни “малолітній”, “неповнолітній” тощо на єдиний термін – “дитина” (за винятком лише тих статей, де такий поділ є доцільним” [4, с. 288].

Кримінальний закон охороняє дитину і до народження, наприклад, вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, обтяжує кримінальне покарання (п. 7 ч. 1 ст. 67).

Разом з тим деякі норми Кримінального кодексу взагалі не передбачають особливого правового захисту дитини (статті 121, 122, 125, 126, 127, 129, 143). Такі злочини, як умисні тілесні ушкодження, побої і мордування, катування, погроза вбивством, порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини є особливо небезпечними для дитини, тому що можуть зашкодити її нормальному фізичному розвитку, завдати фізичних чи моральних страждань, тому закон повинен встановлювати більш суворе покарання за вчинення таких діянь. Недостатньо захищені кримінальним законом майнові права дитини. Так, діти часто стають жертвами шахраїв, які шляхом обману чи зловживання довірою заволодівають їх майном, але ст. 190 Кримінального кодексу не

передбачає відповідальності за шахрайство, вчинене щодо дитини. З урахуванням позитивного досвіду інших держав, у яких захист неповнолітніх і малолітніх від статевих злочинів та сексуальної експлуатації проводиться всебічно, ґрунтовно і в належному обсязі [5, с. 37], необхідно внести відповідні зміни у Кримінальний кодекс України. Зокрема, ч. 2 ст. 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості) та ч. 2 ст. 156 (розбещення неповнолітніх) містять вказівку на таких спеціальних суб'єктів, як батько, мати дитини або особа, що їх замінює – усиновитель, опікун чи піклувальник. З метою захисту дитини від статевих злочинів у сім'ях та з боку тих, хто зобов'язаний їх виховувати, варто доповнити такими кваліфікуючими ознаками ст. 152 (зґвалтування) та ст. 153 (задоволення статевої пристрасті неприродним способом). Для більш ефективного захисту прав дитини слушною видається пропозиція формування окремого інституту кримінального права – “злочини проти сім'ї та дітей” [6, с. 60].

Загальна частина Кримінального кодексу містить низку норм, які спрямовані на захист прав і законних інтересів особи, яка вчинила злочин до досягнення повноліття. Ч. 1 ст. 22 встановлює: кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. У ч. 2 ст. 22 міститься вичерпний перелік злочинів, за вчинення яких кримінальній відповідальності підлягають особи віком від 14 до 16 років, при цьому “Кримінальний кодекс виключає можливість притягнення до кримінальної відповідальності, починаючи з 14 років, за злочини, вчинені з необережності, тому що відсутність життєвого досвіду і особливості розвитку мислення не дозволяють підліткам передбачити однакові з дорослими особами заходи перестороги” [7, с. 5]. Крім того, вчинення злочину неповнолітнім є обставиною, що пом'якшує кримінальне покарання (п. 3 ч. 1 ст. 66); до осіб, які вчинили злочин у віці до 18 років, не застосовується довічне позбавлення волі (ч. 2 ст. 64). Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх закріплює розділ XV Кримінального кодексу України. Зокрема, норми цього розділу встановлюють більш широкі, ніж щодо повнолітніх, умови звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, у т.ч. із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Оскільки питання про звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання чи його відбування вирішується у судовому порядку, потребою дня є перебудова судової системи України, окреме місце в якій має зайняти ювенальний суд. Удосконалення кримінального законодавства та ефективна реалізація його норм сприятиме належному правовому захисту дитини в Україні.

Література

1. Права людини [Текст] : міжнародні договори України, декларації, документи / упор. Ю. К. Качуренко. – 2-ге вид. – К. : Юрінформ, 1992. – 200 с.
2. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 10 січня 2002 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14>.

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квітня 2001 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-1>.
4. Крестовська, Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Крестовська Н. М. – Одеса, 2008. – 468 с.
5. Косенко, І. Захист неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів [Текст] / І. Косенко // Право України. – 2003. – № 2. – С. 35–37.
6. Юзікова, Н. Як захистити дітей від жорстокості батьків [Текст] / Н. Юзікова // Право України. – 1998. – № 3. – С. 60–61.
7. Тацій, В. Новий Кримінальний кодекс України [Текст] / В. Тацій, В. Сташис // Право України. – 2001. – № 7. – С. 3–9.

Проць, О.Є. Захист прав дитини у Кримінальному кодексі України: проблемні питання [Текст] / О.Є. Проць; наук. кер. Н.М. Крестовська // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез доповідей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (11-12 грудня 2009 р.). – Суми: УАБС НБУ, 2009. - С. 185-187.